

DOBOS ILONA

A REMETE ÉS A PRÓFÉTA VÁNDORÚTJA EGY HÉBER MONDÁTÓL A MAGYAR NÉPMESÉIG

A hosszú vándorútról szóló oktató célzatú mese már az ókorban is rendkívül elterjedt volt Keleten, a zsidóknál és az arab népeknél egyaránt. Egy ősi zsidó mondában – amelyet 33 elbeszélés között egy vatikáni kézirat őrzött meg – Jósua ben Levi Illés prófétával vándorol. Különböző helyeken szállnak meg. A próféta minden alkalommal rosszat tesz szíves vendéglátóival, míg a gonoszokat megjutalmazza. Végül a próféta feltárja az ámuló Jósuanak tette indítékait.¹

Scheiber Sándor szerint ez a tan- vagy legendamese már az aggádában is megvolt.²

A parabola szerepel a Koránban is, amelyet írásos és szóbeli hagyományokra támaszkodva véglegesen 653-ban szerkesztettek meg. (VIII. fej. 64–81. vers.)

Ebben Mózes találkozik egy bölcs prófétával, akit megkér, hogy vigye magával vándorútjára. Először a tengerpartra mennek, ahol a próféta elsüllyeszt egy ott horgonyzó hajót. Tovább vándorolva megöl egy szelíden játszadozó kisfiút. Végül egy városba érnek, ahol nem kapnak szállást. Észreveszik, hogy a város fala dűledezik, a próféta nagy fáradtsággal megerősíti a falakat. Mózes kérdésére megmagyarázza tetteit. Ha nem sülyeszt el, a hajót egy zsarnok amúgy is elrabolta volna. A kisfiú – akit megölt – kárhozatot hozott volna derék szüleire, így Isten ád majd nekik „méltyó” gyermeket. Ha a dűledező városfal leomlik, az árvák kincse – amelyet a fal alá rejtettek – kapzsi emberek kezébe került volna, míg így a gyermekek, majd ha felnőnek, megtalálják.

A cselekedetek képtelenek, a magyarázatok erőltetettek, ennek ellenére az épületes tanmese, kisebb változtatásokkal lényegében több ezer évig bámulatos épségben maradt fenn.

Turóczi Trostler József a parabolát így határozza meg: „Keleti, közelebről zsidó eredetű mese-legenda. Ősalakját Nissim ben Jákob arab nyelvű legendagyűjteménye (XI. sz.) rögzítette.”³

A Koránban található változatát, amely ennél régebbi, a szerző nem említi.

Az ókori Keleten elterjedt moralizáló történet (a műfaji elhatárolástól itt eltekinthetünk, mivel a legkorábbi időből szó szerinti szövegek nem állnak rendelkezésünkre), a szakirodalomban hol monda-, hol meseként szerepel. A parabola más történetekkel együtt bekerült

a középkor példatáraiba (Étienne de Bourbon, Jacques de Vitry, Odo de Ceritona), gyűjteményeibe.⁴

A tanmese a 13. században a Gesta Romanorum példagyűjteményeibe is bekerült, amelyet szinte valamennyi európai nyelvre lefordítottak és a 14. századtól kéziratokban terjesztettek. A 181 fejezetből álló gyűjtemény összeállítója görög és római szerzők műveiből mérített, ezt egészítette ki bibliai és apokrif forrásokból származó elbeszélésekkel. A papok gyakran szőtték bele az érdekes eseteket példázatként prédikációjukba, így ezek általánosan ismertté váltak a keresztény Európa népei körében.⁵

A mese közismertségét bizonyítja, hogy *Voltaire* is feldolgozta *Zadig* című keleti tárgyú regényében. (XX. fej. L'Ermite). Ebben Zadighoz vándorútja során csatlakozik egy angyal, Jesrad. Betérnek egy gazdag emberhez, aki megvendégeli őket. Az angyal ellopja aranytálját, amelyet második gazdájának, egy fősvény embernek ajándékoz. Felgyűjtja egy szíves gazda házát, majd újabb szállásadónőjük kedves unokaöccsét a folyóba taszítja. A magyarázatok közül csupán az utolsót említem: a megölt fiú egy éven belül meggyilkolta volna nénjét.

Haller János (1626–97) fordította a művet magyarra, Misztótfalusi Kis Miklós nyomtatta ki és jelentette meg Kolozsvárott 1695-ben, *Hármas história* címen (80. sz. történet).

A középkor folyamán prédikátorok (Temesvári Pelbárt, Laskai Osvát) a példázatot gyakran szőtték prédikációjukba. Nagyrészt innen került be a história a népköltészetbe.⁶ A prédikációk hatását megerősítették a ponyvakiadványok.

Nálunk egyik legkorábbi nyomtatott változatát Ács Mihály *Boldog Halal Szekere* című népkönyve tartalmazza, amely 1702-ben látott napvilágot.⁷ Az *Angyal és Remete* című mese rövid vázlata:

Egy istenfelő emberhez egy angyal küldetett: „Jer velem, atyám fia! – szolt –, én velem járkányi és az Isten csuda cselekedeteire meg foglak téged tanítani”. Egy erdőn mennek keresztül, ahol „az Oroszlány egy Istenfelő embert öszvő szagattott.” A próféta nem lépett közbe. Továbbmenve egy kősziklán álló várba érnek, amelynek ura egy gonosz ember, az Angyal szavára megtér, és elhatározza, hogy életét istennek szenteli. E szavakra az Angyal a megtértet letaszítja a szikláról. Egy vendégfogadóba érnek, ahol a gazda bőségesen

megvendégeli őket, de reggel az Angyal ellopja az arany poharát, és azt másnap odaadja egy durva embernek, ki őket „egy ganéjos ólban taszítja.” Végül egy jóakarató ember „egyetlen kis fiacskáját is vele bocsátta, úttyokat ezeknek hogy megmutogathassa, kinek az Angyal a nyakát kitekerde és meg öletett testét mély árokban béveti”.

Az istenfélő vándor felháborodására megmagyarázza tettét. Az oroszlán által szétszaggatott ember kérte Istent,

hogy Krisztushoz hasonlóan mártír lehessen, ehhez segítette hozzá. A megtért embert azért lökte le a szikláról, hogy több bűnt ne követhessen el. Az arany pohár ellopását és elajándékozását a Koránban leírt változathoz hasonlóan magyarázza meg.

A tanmese egyike a világ legelterjedtebb *népmeséinek*, főképpen a katolikus lakosság körében. Aarne-Thompson nemzetközi mesekatalógusában 759 sz. alatt szerepel. Címe: *Az isteni igazságszolgáltatás*.

Vázlata: „Egy angyal magával viszi útjára a remetét, és látszólag igazságtalan dolgokat cselekszik. A vendégszeretetet egy csésze ellopásával viszonozza, ugyanazt odaadja egy gazdának, aki nem látja szívesen őket. Végül az angyal megmagyarázza az ámuló remetének, miért volt mégis minden tette igazságos.”⁸

A mese elterjedt Észak-Európában, több észt, litván, svéd, dán, izlandi

változatát jegyezték fel. A katolikus Írországból 75 változata ismert. Mesélik a germán nyelvterületen, továbbá a csehknél, az oroszoknál és a Balkánon: a szlovéneknél, szerb-horvátoknál, görögöknél, törököknél. A legtöbb változata mégis a latin eredetű katolikus népek él, így a franciáknál, vallonoknál, spanyoloknál, olaszoknál. A mese elterjedése nem korlátozódik Európára. Észak- és Dél-Amerikába egyaránt magukkal vitték az európai bevándorlók. Így Kanadába a franciák, Argentínába a spanyolok. Indiai változatait is számon tartják. Egyik késői változatát héberül Izraelben jegyezték fel afgán zsidók körében.⁹

A mese első magyar *népi* változatát Orbán Balázs a múlt század derekán jegyezte fel a Székelyföldön.¹⁰ Az, hogy az első népi változat viszonylag későn, a múlt században került közlésre, nem jelenti, hogy korábban ne lettek volna variánsai a nép körében. Csupán arról van szó, hogy a népköltészet iránti érdeklődés mindössze mintegy kétszáz esztendő, így korábban nem történtek hiteles feljegyzések, legfeljebb utalások formájában tudunk néhány meséről, mondáról, hiedelemtörténetről.

A székelyföldi népi változat több ezer év elteltével kisebb változtatásokkal még mindig követi az eredeti szöveget.

Vázlata: egy zarándok útján megismerkedik egy idegennel, és elhatározzák, hogy együtt folytatják vándorútjukat. Első szállásukon egy gazda szép feleségétől vacsorát és szállást kapnak. Éjszaka az útitárs „elnyiszantotta a kicsi gyermek nyakát”, majd továbbmennek. Másnap egy jószívű gazda ezüstpoharát lopja el az útitárs, amelyet azután egy „vén szász”-nak ajándékoz, aki a disznóólban ad nekik szállást. Egy keskeny pallóhoz érnek, ahol egy ember jön velük szemben, akit a zarándok a vízbe taszít, „s az bele is nyúvadott egyszeribe”.

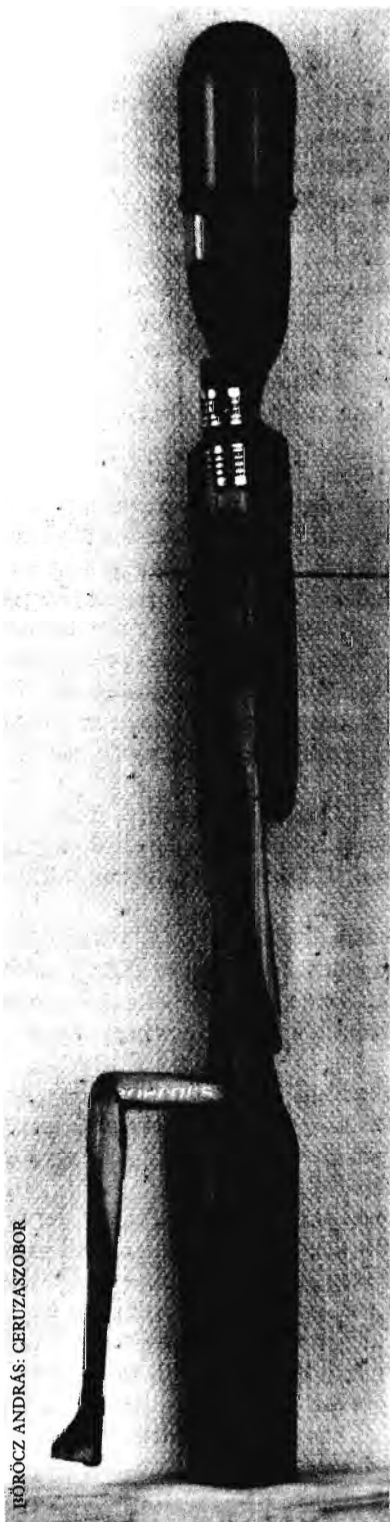
Végül az ismeretlen felfedi, hogy ő Isten angyala, és azért tette mindezt, mert előre látta az emberek sorsát. A kisfiú – ha nem öli meg – akasztófára való gazemberrel vált volna stb. Végül „inti a zarándokot, hogy *Istent ne sietesse*”, s fényes lángszekéren az égbe száll.

Az utolsó motívum, visszatérve az eredeti héber tanmeséig Illés prófétára utal.

Ugyanebben a kötetben a parabolának egy másik változata is megjelent, amely a prédikációk szövegétől már sokban eltér. Címe: *Kényességtől elkarhoznak az emberek*.¹¹

Ez a mese már szabadon bánik a hagyományos szöveggel. A történetet saját környezetébe helyezi át. Hősei a legenda-mesék máig is legnépszerűbb szereplői: Krisztus és Szent Péter. A mese tartalmát Berze Nagy János így summázza: „Krisztus Péterrel egy szegény özvegyasszonyhoz tér be, kinek *egy tehene* s *egy elkényeztetett fia* van. Az özvegy szívesen látja őket. Mikor elmennek, Krisztus mondja Péternek, hogy a tehenet már eszik a farkasok. Péter kérde: Miért engedted meg? Krisztus válasza: Az asszony a tehen tejéből fiát *kényen tartja*, az dologtalanul nőne fel, míg éhezve becsületes emberré válik.”¹²

Ugyancsak a múlt század végén és még mindig a Szé-

kelyföldön került feljegyzésre a mese harmadik népi változata. Ebben egy vándorló *szabóhoz* csatlakozik Isten angyala, aki mindjárt a mese elején felfedi kilétét. Itt is nyomon követhetjük a történet elnépiesedését: az arany pohár helyett az ellopott becses tárgy *egy szép kés*, amelyet a gazda nemrég kapott barátjától.¹³

A legendamesék legújabb magyar katalógusa AaTh 759 és 759X szám alatt a mesének 19 változatát tartja számon, ami nagy elterjedtségre utal.¹⁴ A gyűjtők ugyanis nem jutnak el minden faluba, még kevésbé minden mesemondóhoz, így a tizenkilenc ismert változat valószínűleg több száz variánst reprezentál. Ez azt bizonyítja, hogy a tanmesét a hívek befogadták, hogy az ige – bibliai hasonlattal élve – termékeny talajra hullott.

Az új legendamese-katalógus változatai kevés kivétellel századunkban kerültek feljegyzésre, és már erősen magukon viselik a népi tudat- és ízlésvilág átformáló hatását. A történet egyre egyszerűbbé, földhözragattabbá válik, elparasztosodik. Ebből a szempontból érdemes megnézni, mi az, ami feledésbe merült. Nincs már szó többé tengerről, leomló városfalról, az árvák kincséről, leselkedő fenevadakról. Az arany poharat itt ott a kiskés vagy más becses tárgy helyettesíti. A szállásadó nő vagyona: egyetlen tehene.

Mégis mi az, ami a parabolát ilyen hosszú ideig tovább élte? Mert ez idő alatt számtalan példabeszéd hangzott el a szószékről, amely „süket fülekre talált”, feledésbe merült.

Vajon mi történt a példabeszéd legfőbb erkölcsi tanulságával? Mert a prédikációk *üzenete* egyértelmű. Ha a hívek környezetükben igazságtalanságokat vélnek felfedezni (és mi mást is tapasztalhatnak?), ne rendüljön meg Istenbe vetett hitük, hanem gondoljanak arra: „Isten útjai kiszámíthatatlanok!”

Az erkölcsi tanulság nyomai helyenként kisebb módosításokkal néhány népi változatban máig is felfedezhetők. Erre vallanak az ilyen mozzanatok: „Isten angyala inti a zarándokot, hogy *Istent ne siettesse*.” Vagy az ilyen címek: *Péter igazabb akar lenni Jézusnál*.

Az egész tanmese legmegragadóbb motívuma, legfőbb tanulsága a nép számára mégis az, hogy a gyermeket nem szabad elkényeztetni. (Ennél az is jobb, ha kitekerjük a nyakát, megfojtjuk, vízbe taszítjuk.) Erre utalnak az ilyen címek: *Kényeségtől elkárhoznak az emberek*. Vagy: *Krisztus urunk és a kényesek*. A motívum központi szerepére utal a katalógusban a 759X mesetípus összefoglaló címe is: *A vendégszerető özvegy tehenének elpusztítása*.

Bár a nehéz paraszti élet az elkényeztetéstől való félelmet valóban indokolja, a „kívülálló” mégis úgy vélheti, hogy ennyire radikális megoldásra talán mégsem lenne szükség.

„A parasztcsalád nevelési módszerében legszembetűnőbb az a minden engedékenységet kizáró szigor, mely igen egyszerű és egyben hatásos... A szigor létfeltétel” – írja Nagy Olga.¹⁵

A nép erkölcsi ítéletei amúgy is kérérlhetetlennek tűnnek, és a középkori törvényekre emlékeztetnek.

(Tolvajlásért kézcsönkítés.) Pár éve a Somogy megyei Kisbajomban sokat beszéltek arról, hogy egy ember megölte anyósát. „Én meg tudom érteni. Csúnya, cserfes öregasszony volt!” – vagy „Annyit szekálta szegény embert, én is ezt tettem volna!” – mondogatták. A szigor szükségességének hangsúlyozása önmagában mégsem indokolja a mese több ezer éves továbbélését.

Marót Károly írja a hiedelmekről és rítusokról, hogy csak akkor maradhatnak fenn, ha valamiféle *ma is megélő lelki szükségletet elégitenek ki*. A lélek „elébe megy” a hagyománynak – írja¹⁶

Talán közelebb visz a mese lényegéhez, ha megnézzük a néphit és népköltészet milyen nagyobb csoportjaiba tartozik.

Úgy tűnik fel, az emberiség makacsul ragaszkodik néhány *alapvető ideálhoz*, amelyek különböző formában jelentkezhetnek. Kifejeződhetnek vallási tanokban, néphitben és népköltészetben egyaránt. Ezeket nevezi Jung archetípusoknak. Ilyenek: a *halhatatlan istenek*, *héroszok*, *királyok*, a *történelem más hősei* vagy a mesében a *halhatatlanságra vágyó királyfiak*. Az *istenanya*, aki egyaránt lehet a görög földistennő, Déméter vagy a katolikus Nagyboldogasszony. Ilyen a minden akadályon keresztül beteljesedő sors, a *fátum*. A mítoszok, mesék, mondák örökké visszatérő motívuma, hogy istenek, királyok, próféták kérnek szállást kolodusként, álruhában, és szállásadójukat viselkedésétől függően megbüntetik vagy megjutalmazzák.

E történeteknek fontos funkciójuk van: *vendégszeretetre* tanítják az embereket. A szálláskérő idegent nem szabad elkergetni, megölni (primitívebb körülmények között netán megenni), mert sohasem tudhatjuk, a szegényes külső kit takar.

Zeusz és *Hermész* álruhában járva kapnak szállást egy öreg házaspárnál, Philemonnál és Baucisznál. Vendégszeretetükért jutalmul Zeusz teljesíti kérésüket: egyszerre hálnak meg, és két szomszédos fává válva nem kell elhagyniuk egymást.

Déméter istennő szegény öreganyóka képében vándorolva keresi elrabolt lányát, a szép Perszephonét.

A történet *csúcán* ott találjuk Jézus Krisztust, az ács fiát, a szegények, a halászok pártfogóját, aki nem más, mint az Isten fia, másfelől a Szentháromság tagjaként maga az Isten. A középkor során a *jó királyok* egész sora jár álruhában országában, hogy igazságot szolgáltatson az elnyomott szegényeknek. Ezek sorában előkelő helyet foglal el a mi *Mátyás* királyunk.

Az utolsó magyar történelmi személyiségek közül Petőfi Sándort, majd Rudolf trónörökösöt sokat „látták” még századunk első évtizedeiben is drótos totként vagy vándorárusként megjelenni, igazságot tenni.

A legutolsó időkben is számtalan legendamese hallható országszerte, de különösen az Alföldön a szegényes ruhában szállást kereső Krisztusról és kísérőjéről, Szent Péterről, akik igazságosan jutalmaznak és büntetnek.

Ebbe a nagy folyamba simult bele az ókori tanmese a

zarándokról és Illés prófétáról, Isten angyaláról vagy más Istenhez feltételezhetően közel álló, „igazságot osztó” személyiségről.

Parabolánk másfelől *sorsmese*. Ha máig tovább élő fő motívumát nézzük: a kisfiúnak meg kell halnia, mert a próféta (Isten angyala) *előre látja*, hogyha életben marad, anyja elkényezteti, és elkárhozik. Ugyanez történik a parabola többi szereplőjével. A jó gazdának el kell lopni arany poharát, nehogy iszákossá váljon, ahogy ez meg van írva a sors könyvében. Jobb, ha a még tisztességes embert az oroszlán „öszvő szagatja”, mintha később rossz útra térve elkárhozna. Az isteni gondviselést megtestesítő *kiemelt személy* (próféta, angyal), *minden cselekedetét az előre megjósolt kárhozat elkerülése vezeti*.

Az előre meghatározott, *elkerülhetetlen végzet*, a *fátum* az ókori földközi-tengeri kultúrák egyik alapvető ideája. Köztudomású a mohamedán vallásban a fatalizmus meghatározó szerepe. Determináltság árad a görög sorstragédiákból.

Oidipust atyja kitétette Kithairon hegyére, hogy megakadályozza a jóslatot, amely szerint fia kezétől fog meghalni. Oidipus azonban felnöve egy véletlen találkozás alkalmával mégis megöli fel nem ismert atyját. De sorolhatnám a példákat.

Az elkerülhetetlen sorsban való hit tovább élt az európai népek vallásaiban, hiedelmeiben és népköltészetében.

Ezt tükrözi a református vallás predesztinációja, az eleve elrendelés hite, de ugyanez a gondolat él tovább a katolikus vallás tanaiban, amikor az üdvözülés nem az egyén akaratától, hanem Isten választásától függ.

A megszemélyesített sors tovább él az európai parasztság hiedelmeiben és folklórában. A *szláv* népeknél a sors áldozatokkal és ajándékokkal befolyásolható. A sors megszemélyesítője a *szuqenyica* (szerb: szrecca, orosz: dolja) a párkák rokona.¹⁷ A párkák, moirák, a román ursiták a balkáni folklórban gyakran szerepelnek: megjósolják vagy meghatározzák az újszülött sorsát. A magyar néphitben megszemélyesített sorsról nem tudunk.

Sorsmesék kis számban a magyar anyagban is találhatóak. (Magam is feljegyeztem Kisbajomban egy, az Ibykosz darvaival megegyező történetet.) A sorsmesék a novellamesékhez tartoznak. Az egyik legismertebb típusa az *Eleve elrendelt halál* (AaTh 934 A). „Egy gazdának megjövendölik, hogy fia az esküvője napján vízbe fullad. Bedeszkázzák a kutat, a fiút a kút tetején holtan találják.” Nagy Ilona megjegyzi, hogy ezek a mesék a magyar anyagban nem a szóbeliségben gyökereznek, ponyvafüzetek terjesztették el őket.¹⁸

Úgy tűnik, a *fátum* a néphitben és népköltészetben nálunk halványabban jelentkezik, mint a környező szláv vagy nem szláv balkáni népeknél, akik ebben a térségben már korábban letelepedtek.

Ugyanakkor a paraszti – általában – a közgondolkodásban az eleve elrendelt sorsban való hitnek számtalan megnyilvánulásával találkozhatunk.

Nagy Olga írja a havadi (Erdély) református öregekről. Egy kisgyerek halálakor: „Hiába, ez volt a sorsa” – mondják. Ha valaki öngyilkos lesz: „Isten elvette az eszét, ez ellen nincs mit tenni.” – „Eddig voltak a napjai.”¹⁹

A Dél-Dunántúlon mondják idős ember halálakor: „Mögérett búza volt, nem kell siratni.” Ortodox zsidó közösségekben mondják halál esetén: „Áldva legyen az igazságos Bíró!”, ami az elkerülhetetlen végzet, azaz Isten akaratában való megnyugvást jelenti.

De fatalizmussal mindnyájan sűrűn találkozhatunk a hétköznapi gondolkodásban. „Így volt megírva a sors könyvében!” – „Sorsunk elől nem menekülhetünk!” – az ehhez hasonló „szlogenek” mindennaposak.

A sorsban való hit egyfajta megnyugvást jelent, felmentést a felelősség alól. Talán éppen ez az, ami a tanmesét máig is aktuálissá teszi.

[A dolgozat az MTA-Soros Alapítvány támogatásával készült.]

JEGYZETEK

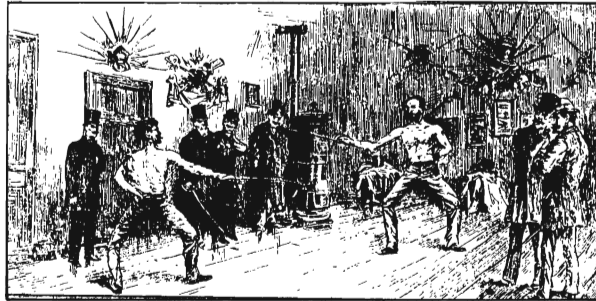
1. ZUNZ, J. 1832. 130.
2. SCHEIBER Sándor, 1984. 481.
3. TURÓCZI-TROSTLER József, 1939
4. TURÓCZI-TROSTLER J. 1939. 88.
5. V.ö. Magy. Népr. Lexikon, 1979. *Gesta Romanorum* csz. (Nagy Ilona)
6. Magy. Népr. Lexikon, 1981. remete és angyal, a csz. (Nagy Ilona)
7. TURÓCZI-TROSTLER J. 1939. 5–11.
8. AARNE, A.-Thompson, St, 1961. 759. mesetípus
9. SCHEIBER S. 1984. 481.
10. *Magyar Népköltési Gyűjtemény* III. X. sz. A zarándok és az Isten angyala. 384–388
11. MNGy III. Krisztus-mondák II. Gyűjt. Orbán Balázs 411–412.
12. V.ö. Berze Nagy János 1957. 759. mesetípus
13. BERZE NAGY J. 759 mt. 3. változat
14. BERNÁT László 1982. 44–46.
15. NAGY Olga, 1988. 88–97.
16. MARÓT Károly, 1945. 3–4.
17. DOBOSSY László, 1978. 385
18. M. Népr. Lexikon 1981. sorsmese csz.
19. NAGY O. 1989. 311–313.

BIBLIOGRÁFIA

- AARNE, A.-Thompson, St. 1961 *The Types of Folktales*. FFC 184. Helsinki
- BERNÁT László 1982 *A magyar legendamesék típusai*. Magy. népmesekatalógus (főszerk. Kovács Ágnes) 3. Bp.
- BERZE NAGY János 1957 *Magyar népmesetípusok* I–II. Pécs
- DOBOSSY László 1978 *A szlávok*. In. *Mitológiai ABC* 375–385. Bp.
- Magyar Néprajzi Lexikon* 1977–1982 (Főszerk. Ortutay Gyula.) I–V.
- MARÓT Károly 1945 *Survival és Revival Ethnographia* 3–4.
- NAGY Olga 1989 *A törvény szorításában. Paraszti értékrend és magatartásformák* Bp.
- SCHEIBER Sándor 1974–1984 *Folklór és tárgytörténet* I–III. Bp.
- Székhelyföldi gyűjtés 1882 Gyűjtötte: Kriza János, Orbán Balázs, Benedek Elek és Sebesi Jób. (MNGy III.) Bp.*
- TURÓCZI-TROSTLER József 1939 *Históriák és más mesés fabulák*. Gyoma.
- ZUNZ, J. 1832 *Die gottesdiensterlichen. Vorträge der Juden*. Berlin

49. Baumfeld Lajos: *Az egyetemi kör választásaihoz*. *Egyenlőség*, 1896. okt. 4., 7-8. old.
50. Sömörjei.
51. Szabados Sándor: *Egyenlőség*, 1896. okt. 11., 7. old.
52. Herczeg Béla nyilatkozata. *Egyenlőség*, 1896. okt. 11., 7. old.
53. Perl Imre levele. *Egyenlőség*, 1896. dec. 27., 7-8. old.
54. Valószínűleg azonos Petrássevich Géza, antiszemita újságíróval, a *Magyarország és a zsidóság* című, antiszemita broszúra szerzőjével.
55. Dr. Sebestyén Károly: *A magyar ifjúság*. *Egyenlőség*, 1896. okt. 18., 3. old.
56. *Talán csönd lesz*. *Egyenlőség*, 1897. okt. 10. Hírek. 10. old.
57. Szabados Sándor: *Zsidó egyetemi egyesület*. *Egyenlőség*, 1897. febr. 14., 3-4. old.
58. *Zsidó egyetemi egyesület*. *Egyenlőség*, 1897. márc. 7. Hírek. 9. old.
59. „Az örök zsidó”. *Egyenlőség*, Melléklet, 1897. febr. 7., 3. old.
60. *Francia pezső a csárdában*. In: Molnár Ferenc: *Az arwimi erdő titka és*

- egyéb szatírák*. Budapest, Légrády testvérek kiadása, 121-125. old. A Magyar Irodalmi Lexikon (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1965, 263. old.) szerint ez a novella 1917-ben jelent meg. Molnár azt mondja, hogy „másfél évtized” telt el az esemény feljegyzése és megírása között. Tehát egyértelműen a századvégről szól.
61. Dr. Soltész Adolf: *A zsidóság a társadalomban*. *Egyenlőség*, 1897. jan. 31., 3-4. old.
62. Zempléni Árpád *Szabadelvly úr* című cikkéből. *Egyenlőség*, 1897. febr. 7., 7. old.
63. *A vezető ideál*. *Egyenlőség*, 1897. okt. 17., 10. old. *Krónika az Egyetemről*. *Egyenlőség*, 1897. okt. 24., 11. old.
64. Zobel, Moriz: *Ungarischer Antisemitismus* (Magyar antiszemitizmus), *Die Welt*. 1897. nov. 5. (No. 23), 7-9. old.
65. *Egyenlőség*, 1897. nov. 14., 9. old. *Egyenlőség*, 1897. nov. 21., 11. old.

MAHIR OBSERVER
 MÉDIAFIGYELŐ

Ha Ön vállalkozó,
Ha Ön üzletember,
Ha Ön kulturális cég menedzsere,
Ha Ön egy elfoglalt ember, akit érdekelnek a nyomtatott és az elektronikus sajtó hírei, reklámjai,

**AKKOR VÁLASSZA
 MAGYARORSZÁG
 LEGNAGYOBB
 TAPASZTALATTAL
 RENDELKEZŐ
 SAJTÓFIGYELŐJÉT!**

**Mi bármely médium bármely területét
 bármely témában figyeljük Ön helyett.
 Hívjon, keressen bennünket még ma!**

1091 Budapest IX., Üllői út 51.
 Telefon: 133-4713, 114-3421
 Telefax: 113-0688

A NAGYVILÁG

1992. decemberi
 számának tartalmából:

I. B. Singer: Látogatók egy téli éjszakán
Jean-Denis Bredin: Adios, Dolores!
Amarkant: A pióca
Szasa Szokolov: Paliszandria (Asztrófóbia)
Cioran esszéje a betegségről
„Létezz a világgal egy ütemben”
Összeállítás a mai finn irodalomból

Ára: 64,- Ft. Előfizethető bármelyik postahivatalnál, illetve közvetlenül a szerkesztőség címén: NAGYVILÁG szerkesztősége, Budapest V., Széchenyi u. 1.

Előfizetési díj 1993. január 1-jétől	
egy évre	1000 Ft
fél évre	500 Ft
negyed évre	250 Ft